

Mędrzecki, Włodzimierz

Konferencja w Kijowie "Obraz innego w historiografiach sąsiednich: mity, stereotypy, interpretacje naukowe"

Dzieje Najnowsze 38/1, 267-269

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Konferencja w Kijowie „Obraz Innego w historiografiach sąsiedzkich: mity, stereotypy, interpretacje naukowe”

W dniach 15-16 grudnia 2005 r. odbyła się w Kijowie międzynarodowa konferencja naukowa „Obraz Innego w historiografiach sąsiedzkich: mity, stereotypy, interpretacje naukowe”. Organizatorem spotkania był Instytut Historii Ukrainy Narodowej Ukraińskiej Akademii Nauk. Otwierając obrady, Walerij Smolij (członek Ukraińskiej Akademii Nauk) podkreślił, że jest to pierwsze międzynarodowe spotkanie poświęcone problematyce wzajemnego postrzegania się przez narody i społeczeństwa Europy Środkowej i Wschodniej na Ukrainie.

Organizatorzy konferencji uznali za szczególnie istotne dwa aspekty problemu określonego w tytule. Pierwszy — to mechanizmy formowania się i funkcjonowania obrazu Innych w historycznym dyskursie naukowym. Wątek ten zapoczątkował Leonid Gorizontow (Rosyjska Akademia Nauk, Moskwa). W referacie „Stereotypy etnohistoriograficzne. Postawienie problemu” sformułował opinię, że historyk pozostaje niezwykle zagrożony poddaniem się, świadomie lub nieświadomie, istniejącym w życiu potocznym stereotypom i mitom etnicznym. Może to prowadzić do nobilitacji stereotypu jako elementu dyskursu naukowego. To zaś szkodzi nauce oraz porozumieniu między historykami i społeczeństwami różnych krajów. W takiej sytuacji szczególnego znaczenia nabiera swobodna międzynarodowa współpraca i dyskusja naukowa, pozwalająca stale weryfikować ustalenia historiografii narodowych.

Ciekawym przyczynkiem do tezy Leonida Gorizontowa było wystąpienie Natalii Jakowenko (Ukraińska Akademia Nauk, Kijów) poświęcone *Kształtowaniu obrazu Innego w „Istorii Ukrainy — Rusi” Michajła Hruszewskoho*. Autorka stwierdziła, że mimo deklarowanego „nieustającego sceptycyzmu” Hruszewski nakreślił na kartach swej pracy wyraźnie stereotypowy obraz wrogów Ukrainy — przede wszystkim Tatarów — okrutnych, orientalnych najeźdźców i Polaków — zaborczych, a jednocześnie anarchicznych.

Na świadomą politykę wykorzystywania przeszłości i historiografii dla konstruowania i propagowania obrazu wroga zwrócili uwagę autorzy referatów z Białorusi Henadz Saganowicz (Europejski Uniwersytet Humanistyczny, Mińsk) i Igor Kuźniecowa (Białoruski Uniwersytet Państwowy, Mińsk). Pierwszy skoncentrował się na analizie zabiegów współczesnych władz białoruskich na rzecz opracowania i upowszechnienia oficjalnej wersji historii kraju, której fundamentem jest teoria tzw. zapadorusizmu. Głosi ona istnienie organicznej więzi łączącej Rosjan i Białorusinów, wszelkie zaś wydarzenia i działania osłabiające więzi łączące oba narody traktuje jako przejaw wrogości i agresji. Drugi referent analizował propagandowe obrazy wrogów tworzone przez radziecką historiografię Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej.

Inny wątek rozważań na temat obrazu Innego w nauce historycznej zapoczątkowały dwa referaty ukraińskie. Georgij Kasianow przedstawił problem „Nacjonalizacja historii i obraz In-

nego; ukraińska historiografia okresu postkomunistycznego". Podkreślił dużą dynamikę procesu budowy narodowej historiografii ukraińskiej w końcu lat 80. i w ostatnim dziesięcioleciu XX w. Równie szybko zmieniały się mechanizmy kształtowania obrazu Innych — przede wszystkim Polaków, Rosjan i Niemców. Początkowo powszechnie stosowano schemat nacjonalistyczny, prezentując Innych jako wrogów, odrywających zdecydowanie negatywną rolę w dziejach ukraińskich. Jednak wraz z krzepnięciem ukraińskiej niepodległości rozpoczął się, trwający do tej pory proces odchodzenia od schematów i budowania bardziej zniuansowanych obrazów Innego. Podobną tezę sformułował w odniesieniu do obrazu Polski i Polaków w historiografii ukraińskiej Leonid Zaszkiłniak (Uniwersytet Lwowski, Lwów). Jego zdaniem w pierwszych latach niepodległości Ukrainy wizerunek Polski i Polaków w historiografii ukraińskiej był wyraźnie negatywny, jednak od kilku lat stereotypy są coraz częściej wypierane przez wnioski wynikające z rzetelnie prowadzonej analizy źródeł.

W dyskusji z udziałem referentów, a także m.in. Ołeksy Tołoczki (Ukraińska Akademia Nauk, Kijów), Wiktora Horobeca (Ukraińska Akademia Nauk, Kijów) i Wilfreda Jilge (Centrum Historii i Kultury Europy Środkowo-Wschodniej, Lipsk), Stanisława Kulczyckiego (Ukraińska Akademia Nauk, Kijów) podkreślono konieczność systematycznej, krytycznej autorefleksji badacza oraz potrzeby poczucia odpowiedzialności za formułowane wnioski i opinie.

Drugi nurt obrad konferencji dotyczył obrazu Innego w podręcznikach szkolnych. Zapoczątkował go referat Wilfreda Jilge — „Konkurs ofiar? Obraz Innego w ukraińskich postrzedzieckich narracjach drugiej wojny światowej”. Autor wskazał na daleko idący schematyzm w prezentacji Ukraińców, reprezentujących pozytywne cechy osobowe i Innych (głównie Rosjan i Niemców) — autorów okrutnych zbrodni i sprawców bezmiarów nieszczęść. Dostrzegł też marginalizację Holocaustu, co prowadzi do uznania Ukraińców za główne ofiary drugiej wojny światowej. Bardzo krytycznie ocenił przedstawione narracje, stwierdzając, że przyczyniają się one do utrzymywania w świadomości zbiorowej mitów i stereotypów utrudniających krytyczną autorefleksję i zrozumienie Innych. Wątek Holocaustu w podręcznikach ukraińskich był także przedmiotem uwagi Johana Dietscha (Lund University). Zgodził się on ze spostrzeżeniem Wilfreda Jilge o marginalizacji Zagłady w podręcznikach, wskazując też na pojawianie się nowego podejścia — ujmowania Holocaustu jako zjawiska uniwersalnego, prezentowanego jako część drugiej wojny światowej, a nie fragmentu dziejów Ukrainy.

Na dominację schematów w narracjach podręcznikowych zwrócił też uwagę Germ Janmaat (University of London). Pokazał, że okresy historyczne, które w podręcznikach ukraińskich są oceniane pozytywnie, charakteryzowane są niezmiennie jako czasy pokoju, rozwoju gospodarczego, poprawy warunków życia społeczeństwa i zwiększania zakresu swobód obywatelskich. Okresy zaś oceniane negatywnie to również niezmiennie czasy wojen, kryzysu gospodarczego, załamania poziomu życia społeczeństwa, represyjnej polityki władzy.

Zdaniem Moniki Nawrackiej (Uniwersytet Warszawski) wizerunek Żyda w polskich podręcznikach szkolnych jest bardzo niejednorodny. Wynika to z faktu, że autorzy zwykle nie mają własnego obrazu Żydów i ich kultury, a pisząc podręcznik, starają się jednocześnie zaspokoić oczekiwania państwa, polsko-izraelskiej komisji podręcznikowej, poprawności politycznej oraz oczekiwań społecznych.

Ołeksandr Udod (Ukraińska Akademia Nauk, Kijów) przedstawił referat zatytułowany „Obraz ukraińskiej edukacji historycznej w oczach współczesnej historiografii rosyjskiej”. Stwierdził, że historiografia rosyjska ocenia podręczniki ukraińskie skrajnie negatywnie. Kieruje się przy tym kryteriami politycznymi i nacjonalistycznymi, zamiast merytorycznymi. Włodzimierz Mędrzecki (Polska Akademia Nauk, Warszawa) zaprezentował obraz Ukrainy

YCIE NAUKOWE

i Ukraińców wyłaniający się z polskich podręczników do gimnazjum. Jego zdaniem, uczeń polskiego gimnazjum dowiaduje się o Ukrainie i Ukraińcach bardzo mało, co gorsza — przekazywane mu informacje często mają charakter przypadkowy i nie układają się w spójny obraz.

Ostatnim referentem sesji był Stanisław Kulczycki, który przedstawił wyniki prac polsko-ukraińskiej komisji do spraw podręczników szkolnych w zakresie historii i geografii.

W dyskusji poza referentami wzięli udział m.in. Georgij Kasianow, Wiktoria Sereda, Leonid Gorizontow, Ołeksy Tołłoczko. W odniesieniu do referatów dyskutanci zwrócili uwagę na jednostronność też referatu Ołeksandra Udoda, wskazując na zróżnicowanie postaw i poglądów w obrębie historiografii rosyjskiej. Dyskusja ogólna skoncentrowała się wokół dwóch podstawowych wątków. Pierwszy — to relacje między nauką historyczną w wydaniu akademickim a podręcznikami szkolnymi. Zwrócono uwagę, że w krajach zachodnich autorami podręczników są często nauczyciele, bo podręcznik jest zwykle traktowany jako dzieło dydaktyczne. Na Ukrainie autorami podręczników są bardzo często reprezentanci środowisk akademickich. Drugi wątek dyskusji koncentrował się wokół pytania — w jakim stopniu podręcznik ma zbliżyć się do norm obiektywnej narracji naukowej, w jakim pozostać konstruktem, którego zadaniem jest uzyskanie oczekiwanego efektu edukacyjnego (pożądaney postawy patriotycznej, obywatelskiej, etycznej etc.).

Podsumowując obrady, organizator konferencji Georgij Kasianow stwierdził, że liczna, ponadpiećdziesięcioosobowa grupa słuchaczy konferencji wskazuje na wagę i potrzebę podjęcia problematyki będącej przedmiotem obrad. Wyraził opinię, że postawione pytania badawcze i zaproponowane przez referentów propozycje metodologiczne przyczynią się do ożywienia dyskusji nie tylko na Ukrainie, ale i w krajach, z których przybyli uczestnicy spotkania. Zapowiedział też publikację materiałów pokonferencyjnych.

Włodzimierz Mędrzecki
Warszawa